

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาสภาวะการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มีประชากรไปทำงานในตะวันออก-กลางครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงการจัดระเบียบทางสังคมของหมู่บ้านในเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคมของหมู่บ้าน และการเลื่อนชั้นทางสังคมของผู้มีประสบการณ์ที่กลับจากการทำงาน และมาอยู่ในหมู่บ้านแล้ว และศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการที่มีประชากรบางส่วนไปทำงานในตะวันออกกลางในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยศึกษาหมู่บ้านหนองบัวคี่หมี ตำบลท่าพระ อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ใช้ประชากรตัวอย่าง 122 คน แบ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ไปทำงานในตะวันออกกลาง และผู้ไม่มีประสบการณ์ กลุ่มละ 61 คน

การจัดช่วงชั้นทางสังคมของหมู่บ้าน พิจารณาจากเกณฑ์สถานภาพทางเศรษฐกิจ เช่น รัศมีรายได้ ประเภทอาชีพ และสิ่งของเครื่องใช้ สถานภาพทางสังคม เช่น ระดับการศึกษา และการเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรทางสังคมของหมู่บ้าน แบ่งช่วงชั้นทางสังคมเป็น 5 ช่วงชั้นคือ

1. ชั้นสูง
2. ชั้นกลางก่อนข้างสูง
3. ชั้นกลาง
4. ชั้นกลางก่อนข้างต่ำ
5. ชั้นต่ำ

อนึ่ง ในการจัดแบ่งช่วงชั้นทางสังคม ผู้วิจัยอาศัยเกณฑ์ที่ได้จากการศึกษาข้อเท็จจริงของหมู่บ้าน และพบว่า เกณฑ์ที่ได้จากจิตวิสัย (subjective criteria) สามารถแบ่งได้ 5 ช่วงชั้นสำคัญ ซึ่งแต่ละชั้นสะท้อนให้เห็นค่านิยมในชนบทที่ยังคงแสดงความแตกต่างน่าสนใจมากขึ้นด้วย กล่าวคือ

อาชีพรับราชการยังคงเป็นอาชีพที่มีเกียรติและอยู่ในช่วงชั้นที่สูงที่สุดของหมู่บ้าน-

รองลงมาคือ อาชีพเกษตรกรรม ชาวบ้านเห็นว่าเป็นช่วงชั้นกลางค่อนข้างสูง. เพราะยังมีแนวคิดว่าเป็นอาชีพที่อิสระและมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรมดีกว่าอาชีพรับจ้างและค้าขายบริการ เป็นต้น

การเลื่อนชั้นทางสังคมของผู้มีประสบการณ์ ที่กลับจากการไปทำงานฯ มาอยู่ในหมู่บ้านแล้วศึกษาจาก ตัวแปรด้านการเปลี่ยนอาชีพ การมีสิ่งของเครื่องใช้ และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมของหมู่บ้าน

ผลการวิจัยเรื่องการจัดช่วงชั้นทางสังคม เมื่อพิจารณาจากระดับรายได้ พบว่าผู้มีประสบการณ์ฯ ส่วนมากมีรายได้ระดับสูง แต่ผู้ไม่มีประสบการณ์ฯ ส่วนมากมีระดับรายได้ที่อยู่ในช่วงชั้นกลางและต่ำ นั่นคือ ผู้มีประสบการณ์ฯ อยู่ในช่วงชั้นทางสังคมที่สูงกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์ฯ เมื่อพิจารณาจากระดับรายได้

ในเรื่องเดียวกันนี้ เมื่อพิจารณาจากประเภทอาชีพ พบว่า ทั้งผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ ส่วนมากต่างก็อยู่ในช่วงชั้นกลางค่อนข้างสูง (อาชีพเกษตรกรรม)

เมื่อพิจารณาจากการมีสิ่งของเครื่องใช้ พบว่า ผู้มีประสบการณ์ฯ ส่วนมากมีสิ่งของเครื่องใช้ อยู่ในช่วงชั้นกลางค่อนข้างต่ำ แต่ผู้ไม่มีประสบการณ์ฯ ส่วนมากอยู่ในช่วงชั้นต่ำ นั่นคือ ผู้มีประสบการณ์ฯ มีสิ่งของเครื่องใช้อยู่ในช่วงชั้นที่สูงกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์ฯ

เมื่อพิจารณาจากระดับการศึกษา พบว่า ทั้งผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ ส่วนมากต่างก็อยู่ในช่วงชั้นกลางค่อนข้างต่ำ (จบไม่เกินชั้น ป.4)

เมื่อพิจารณาจากการเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม พบว่า ทั้งผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ ส่วนมากเป็นสมาชิกกลุ่มไม่เกิน 3 กลุ่ม และอยู่ในช่วงชั้นต่ำ (ดูรายละเอียดการแบ่งช่วงชั้นการเป็นสมาชิกกลุ่มหน้า 58)

อาจสรุปได้ว่า

ก. ความแตกต่างระหว่างช่วงชั้นทางสังคม แสดงให้เห็นจาก ตัวแปรทางด้าน

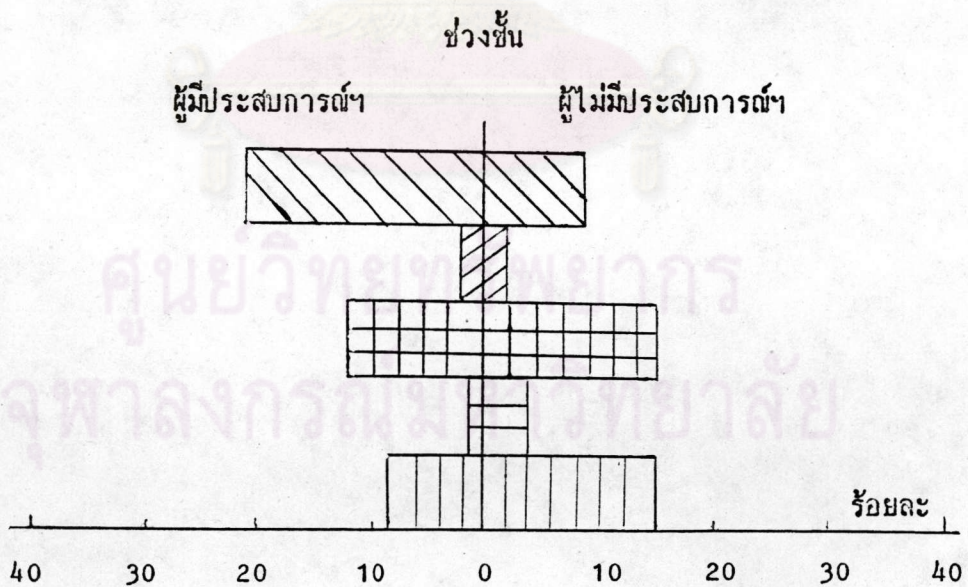
เศรษฐกิจบางตัว เช่น รายได้และสิ่งของเครื่องใช้ โดยที่ผู้มีประสบการณ์ฯ อยู่ในวง
 ชั้นที่สูงกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์ฯ ในขณะที่

ข. ตัวแปรอื่น ๆ คือ อาชีพ การศึกษา และการเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม ไม่-
 แสดงให้เห็นความแตกต่างในช่วงชั้นทางสังคมระหว่างผู้มีประสบการณ์ฯ และผู้ไม่มีประสบ-
 การณ์ฯ ดังแสดงโดยแผนภูมิข้างล่างนี้

อยู่ในช่วงชั้นเดียวกัน	ระหว่างช่วงชั้นที่แตกต่างกัน
อาชีพ	รายได้
การศึกษา	สิ่งของเครื่องใช้
สมาชิกกลุ่มสังคม	

ก. แสดงความแตกต่างทางช่วงชั้นสังคม ระหว่างผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ

1. ระดับรายได้ พบว่า ผู้มีประสบการณ์ฯ อยู่ในช่วงชั้นสูงกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์ฯ
 ดังภาพข้างล่างนี้

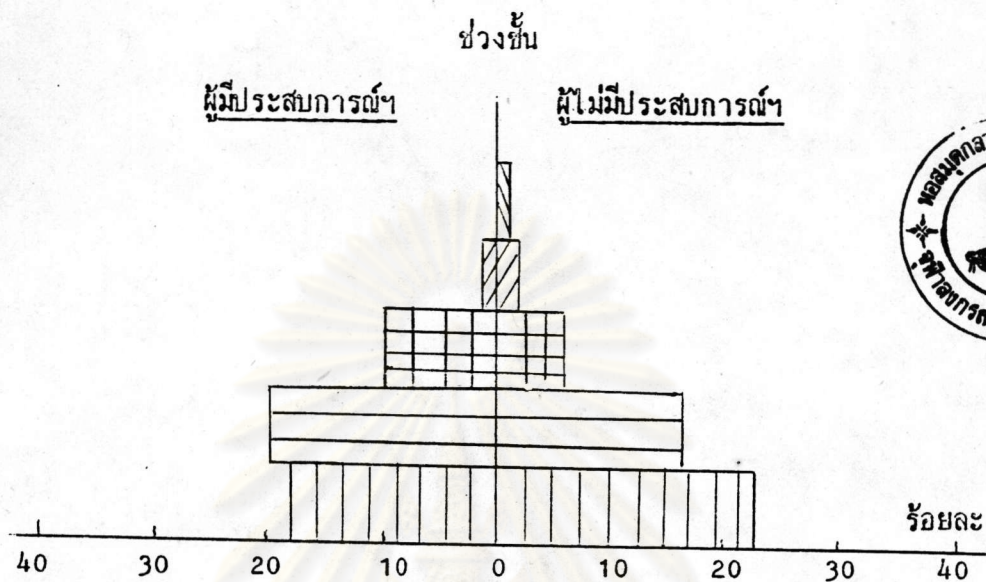

สัญลักษณ์แสดงการจัดช่วงชั้นสังคม

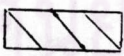

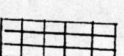
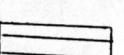
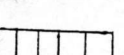
สัญลักษณ์	ช่วงชั้น	ร้อยละ	
		มีประสบฯ	ไม่มีประสบฯ
	สูง	21.3	9.0
	กลาง-สูง	2.5	2.5
	กลาง	12.3	16.4
	กลาง-ต่ำ	1.6	4.1
	ต่ำ	8.2	15.6

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. สิ่งของเครื่องใช้ พบว่า ผู้มีประสบการณ์ อยู่ในช่วงชั้นที่สูงกว่าผู้ไม่มีประสบการณ์

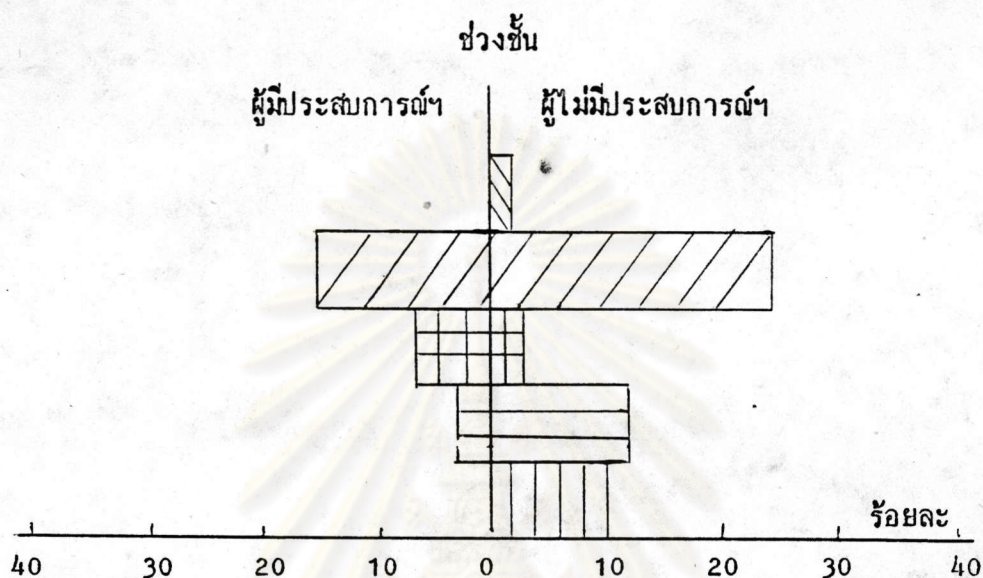

สัญลักษณ์แสดงการจกช่วงชั้นสังคม

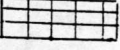
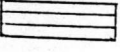
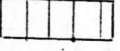
สัญลักษณ์	ช่วงชั้น	ร้อยละ	
		มีประสบการณ์	ไม่มีประสบการณ์
	สูง	-	0.8
	กลาง-สูง	0.8	2.5
	กลาง	10.7	6.6
	กลาง-ต่ำ	20.5	16.4
	ต่ำ	18.0	23.8

ข. แสดงผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นเดียวกันทั้งผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ

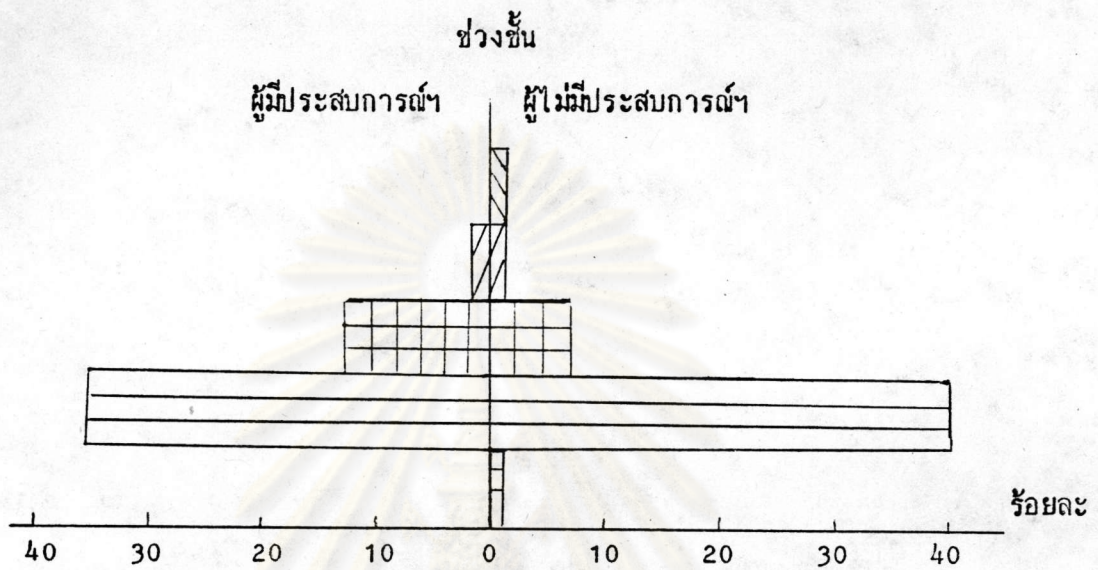
1. อาชีพ พบว่า ทั้งผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ ต่างมีอาชีพในช่วงชั้นกลางก่อนข้างสูง นั่นคือ ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม

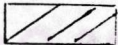
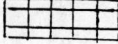
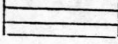
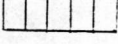
สัญลักษณ์ แสดงการจัดช่วงชั้นสังคม

สัญลักษณ์	ช่วงชั้น	ร้อยละ	
		มีประสบการณ์ฯ	ไม่มีประสบการณ์ฯ
	สูง	-	2.5
	กลาง-สูง	16.4	25.4
	กลาง	7.4	3.3
	กลาง-ต่ำ	3.3	12.3
	ต่ำ	-	4.9

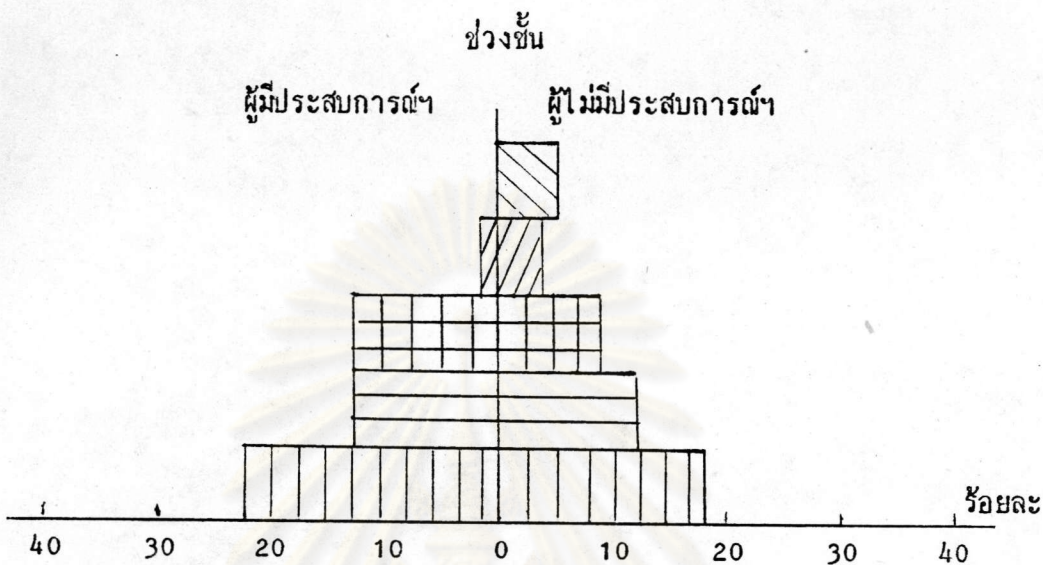
2. ระดับการศึกษา พบว่า ทั้งผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ ต่างมีระดับการศึกษาช่วงชั้น
 กลางก่อนข้างต่ำ นั่นคือ จบการศึกษาไม่เกินชั้น ป.4

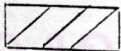
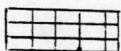
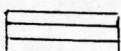
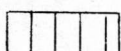
สัญลักษณ์แสดงการจัดช่วงชั้นทางสังคม

สัญลักษณ์	ช่วงชั้น	ร้อยละ	
		มีประสบฯ	ไม่มีประสบฯ
	สูง	-	0.8
	กลาง-สูง	1.6	0.8
	กลาง	13.1	7.8
	กลาง-ต่ำ	35.4	40.1
	ต่ำ	-	0.8

3. การเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม พบว่า ทั้งผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ ส่วนมากเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมเพียงไม่เกิน 3 กลุ่ม ซึ่งจัดว่าอยู่ในช่วงชั้นต่ำ

สัญลักษณ์แสดงการจัดช่วงชั้นสังคม

สัญลักษณ์	ช่วงชั้น	ร้อยละ	
		มีประสบการณ์	ไม่มีประสบการณ์
	สูง	-	4.9
	กลาง-สูง	1.6	4.1
	กลาง	13.1	9.8
	กลาง-ต่ำ	13.1	12.3
	ต่ำ	22.1	18.9

การพิจารณาตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วย อาชีพ รายได้ และ สิ่งของเครื่องใช้ พบว่า มีตัวแปรเพียง 2 ใน 3 (รายได้และสิ่งของเครื่องใช้) ที่กำหนดความแตกต่างของช่วงชั้นระหว่างผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ กล่าวคือ ผู้มีประสบการณ์ฯ อยู่ในช่วงชั้นที่สูงกว่าผู้มีประสบการณ์ฯ ฉะนั้น จึงไม่อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดความแตกต่างของช่วงชั้นทางสังคมเสมอไป เพราะอย่างน้อยที่สุดในเรื่อง อาชีพ (ซึ่งเป็นตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ) ก็ไม่อาจชี้ความแตกต่างของช่วงชั้น ซึ่งอาจจะถูกอิทธิพลของปัจจัยทางสังคม เช่น สถานะการศึกษาและการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ที่ทำให้อาชีพลดความสำคัญในการกำหนดความแตกต่างระหว่างช่วงชั้นของผู้มี-ไม่มีประสบการณ์ฯ

เป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า ปัจจัยทางสังคมอาจเป็นเหตุเป็นผลกับการไม่มีการเปลี่ยนอาชีพหรืออาจกล่าวได้ว่าสถานะทางสังคมอาจกำหนดให้เกิดความคล้ายคลึงกันทางอาชีพ-ระหว่างประชากรสองกลุ่มนี้ จริงอยู่อาจมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพของผู้ที่กลับจากการไปทำงานในตะวันออกกลางมาอยู่ในหมู่บ้าน แต่การเปลี่ยนแปลงส่วนมากก็เป็นอาชีพที่มีได้แตกต่างไปจากกิจกรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเกษตร เมื่อผู้มีประสบการณ์ฯ กลับมาแล้ว และยิ่งเมื่อคุณถึงระดับการศึกษาจะเห็นว่าส่วนมากประชากรทั้งสองกลุ่ม ส่วนมากก็จบการศึกษาไม่เกินชั้น ป.4 และทั้งยังเป็นสมาชิกกลุ่มสังคมเพียงไม่เกิน 3 กลุ่มเท่านั้น

อาจมีปัจจัยทางด้านจิตวิทยา เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (achievement motivation) ที่ไม่ทำให้ผู้ที่กลับจากการทำงานในตะวันออกกลาง เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตหรือคิดลงทุนใด ๆ ที่นอกเหนือไปจากระบบเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรม ดังที่สามารถยืนยันได้จากข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ ในเรื่องการเปลี่ยนอาชีพของผู้ที่กลับจากการทำงานฯ มาอยู่ในหมู่บ้าน นั่นคือ

การเปลี่ยนอาชีพผู้ที่กลับจากการไปทำงานฯ ส่วนมากเมื่อมาอยู่ในหมู่บ้านจะ - เปลี่ยนอาชีพหลักจากเดิมที่เคยทำก่อนไปทำงานฯ มาเป็นเกษตรกรรมมากกว่าอาชีพอื่น อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มผู้ที่เปลี่ยนอาชีพ พบว่า เป็นผู้ที่กลับมาประกอบอาชีพหลักเหมือนเมื่อก่อนไปทำงานฯ แต่กลับมาประกอบอาชีพรองเพิ่มขึ้น คือ ยังคงมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรรม และอาชีพรองไม่เป็นเกษตรกรรม เช่น รับจ้าง

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดในประเด็นที่มีได้ครอบคลุมถึงตัวแปรด้านจิตวิทยาสังคม แต่พอจะยืนยันได้ว่าปัจจัยทางการศึกษา ได้มีส่วนสร้างผลกระทบอย่างมากทั้งยืนยันได้จาก ระดับการศึกษาของผู้มีประสบการณ์ฯ ที่ยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำมากทั้ง ๆ ที่ ความชำนาญ พิเศษจากการมีประสบการณ์ทำงานในตะวันออกกลางน่าจะมีส่วนช่วย แต่การวิจัยก็ไม้อาจมีข้อมูลพอที่จะวิเคราะห์ว่า เหตุใดความชำนาญดังกล่าวจึงไม่มีผลในการเปลี่ยนแปลงอาชีพประชากรใด ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยพอจะคาดคะเนได้ว่าอาจเกิดจาก

1. ปัญหาความจำกัดและความเสี่ยงในการลงทุน
2. ความด้อยศักยภาพพื้นฐานเศรษฐกิจในชนบท

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ในเรื่องอาชีพ ชาวบ้านให้ความสำคัญกับความมั่นคงและความมีเกียรติในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะชาวบ้านเห็นว่า อาชีพการเกษตร เป็นอาชีพที่มีความมั่นคง และอิสระในการประกอบการ ความเสี่ยงมีอยู่บ้างในเรื่องสภาพ ฟ้าอากาศ และยังมองว่าถึงอย่างไรอาชีพการเกษตรก็ยังงมีที่ดินทำกินเป็นหลักประกัน ในความมั่นคง แต่การประกอบอาชีพอื่นนอกภาคเกษตร ถ้าพลาดพลั้งอาจถึงขั้นหมดตัวได้ นอกจากนั้นผู้ที่กลับจากการทำงานในตะวันออกกลางนำเงินมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตใน ลักษณะที่เป็นผู้ทันสมัยในด้านความเป็นอยู่ในครอบครัว และมีเงินเหลือเก็บไม่มากนัก ดังนั้น เงินในการลงทุนประกอบกิจการ นอกภาคเกษตรจึงไม่เกิดขึ้นในกลุ่มผู้กลับจากการไปทำงาน และนอกจากนั้นผู้กลับจากการทำงานเกรงว่าเมื่อตนลงทุนเปิดกิจการนอกภาคเกษตรแล้วชาวบ้านอาจจะมีความสามารถในการซื้อไม่มาก หรือต้องประสบปัญหาการให้เกรคิดแก่ลูกค้า ซึ่งผู้ลงทุนคงไม่อาจทำได้ เพราะตัวเองก็ยังอยู่ในสภาพแบกภาระหนี้สินประจำวันและหนี้ที่เกิดจากการกู้เพื่อทำการเกษตรอยู่แล้ว เป็นต้น ด้วยข้อจำกัดนี้ทำให้ผู้ที่กลับจากการทำงาน ในตะวันออกกลางจึงไม่อยู่ในฐานะที่จะเสี่ยงในการ เปลี่ยนแปลงอาชีพก็เป็นได้

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอาชีพจะเกิดขึ้นในชนบทในสภาวะที่จะมองเห็นการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับที่สูงกว่านี้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมในระยะยาวได้ ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมของชาวชนบทในด้านการศึกษา ศักยภาพทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มากกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้

ผลการวิจัยเรื่องการเลื่อนชั้นทางสังคมของผู้ที่กลับจากการไปทำงานในตะวันออกกลาง พบว่า ส่วนมากผู้ที่กลับจากการทำงานฯ มาอยู่ในหมู่บ้านมีการเปลี่ยนอาชีพ มีสิ่งของเครื่องใช้ และเป็นสมาชิกกลุ่มสังคมบ้าง แต่การเปลี่ยนแปลงอาชีพ ฯลฯ ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะหรือสถานภาพทางสังคมในลักษณะที่สูงขึ้นหรือต่ำลง

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการไปทำงานในตะวันออกกลางมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับครอบครัวของผู้มีประสบการณ์ฯ เท่านั้น โดยที่ไม่สามารถที่จะมีพลังมากพอที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคมของหมู่บ้านในปัจจุบันได้ อย่างไรก็ตาม การรับจ้างทำงานในต่างประเทศของชาวชนบทไทย ถือว่าเป็นประสบการณ์ใหม่ไม่เกิน 20 ปีที่ผ่านมา นับว่าเป็นช่วงระยะเวลาที่ไม่ยาวนานเกินไปที่จะเห็นความเปลี่ยนแปลงในขณะนี้ได้ แต่ก็นานพอที่การศึกษาครั้งนี้จะประเมินได้ชัดเจนพอสมควร หากปรากฏการณ์นี้ดำเนินต่อไป การเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในเรื่องการเปลี่ยนอาชีพของรุ่นลูก ๆ อาจจะเห็นชัดเจนกว่านี้ เพราะระดับการศึกษาอาจสูงกว่าและมีความสามารถในการประกอบกิจกรรมนอกภาคเกษตรมากขึ้น อันเกิดจากความกดดันเรื่องที่ดินทำกิน และเมื่อถึงเวลานั้น การพัฒนาเศรษฐกิจในชนบทอาจมีรูปโฉมที่เปลี่ยนไปค่อนข้างแน่ชัดขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย